

УДК 378.18.014:001.891, „1955/1985” (477.6)

DOI 10.12958/2227-2844-2019-5(328)-14-25

А. В. Бадер – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та правознавства ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

E-mail: bader@meta.ua

ORSID <https://orcid.org/0000-0002-3670-5753>

ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ У ЗАЛУЧЕННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДОНБАСУ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1955–1985 РР.)

Середина 1950-х – середина 1980-х рр. – це період коли в США, Японії, пізніше в країнах Західної Європи починають закладатись основи інформаційного суспільства. Зазначений процес базувався на переорієнтації основних галузей промисловості на розробку наукоємних технологій. Якщо на Заході зазначений процес розпочався знизу, то в СРСР його намагались запустити з гори, політизувавши науково-дослідну роботу та залучивши до неї більшу кількість осіб. Отже, перед вищими навчальними закладами СРСР постало складне завдання: не тільки надавати студентам знання, але й прищеплювати навички наукової творчості. Донбас у наведений період являв собою індустріально розвинений регіон Радянського Союзу з високою концентрацією населення. Велика кількість підприємств, перш за все, важкої промисловості сприяла заснуванню тут багатьох технічних інститутів, а висока щільність населення – розвиток мережі гуманітарних вишів.

Проблеми, пов'язані з науковою творчістю студентів у 1950 – 1980-х рр. здебільшого вивчалися в контексті історії вищих навчальних закладів, молодіжних та національних рухів. Зокрема, це роботи Т. С. Пашиніної „Молодіжний рух в Україні в II половині 50-х – 80-х рр. XX ст.” (2004), Р. Т. Ковалюка „Український студентський рух на західних землях XIX – XX ст.” (2001), О. М. Сергійчука „Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя в 1953–1964 рр.” (2002). Деяку інформацію можна знайти у фундаментальній роботі „Вища школа Української РСР (1917–1967)” (1968). Безпосередньо проблеми науково-дослідної діяльності студентів розглядає в докторській дисертації „Позанавчальна діяльність студентів у теорії та історії вищої педагогічної освіти (1960–1980-і роки)” О. Н. Чиж (1999). Однак, в цій роботі досліджено діяльність студентів лише педагогічних ВНЗ Радянського Союзу в цілому.

Для нашої розвідки є цікавими праці В. К. Барана, В. М. Даниленка „Україна в умовах системної кризи (1946–1980 рр.)” (1999), В. К. Барана „Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи” (1996), Л. В. Ковпака „Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині XX ст. (1945–2000)” (2003),

В. М. Литвина „Історія України. Новітній час (1914–2004)” (2005). Ці роботи опосередковано відносяться до теми дослідження, проте дають можливість вивчення проблеми в контексті історичного процесу.

У роботі ми ставимо завдання дослідити вплив політичного процесу в СРСР на залучення студентської молоді до наукової діяльності в середині 1950-х – середині 1980-х рр.

Першим кроком на шляху залучення студентів до наукової творчості було написання курсових та дипломних робіт. Вони являли собою частину навчального процесу, а отже були обов'язковими для всіх без винятку майбутніх спеціалістів. Цю роботу важко назвати науковою діяльністю як такою. Дана частина навчального процесу насамперед прищеплювала студентам навички та вміння написання дослідження, однак, цінність самої розвідки, в основному, була мінімальною.

Закон „Про посилення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР” від 24 грудня 1958 р. наголошував на необхідності використання результатів курсових та дипломних робіт для розвитку народного господарства. Своєрідним контролем була постійна організація оглядів-конкурсів курсових та дипломних робіт, проектів, результатів переддипломної практики. В якості заохочення студентів існувала передбачена ректорами та громадськими організаціями винагорода переможцям (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 55, арк. 36; Оп. 15, спр. 5, арк. 5, 6). Проте, поставлене завдання залишалось нереалізованим, це обумовлено тим, що для його здійснення потрібні були більш кардинальні кроки: посилення вимог до цих робіт та реформування навчального процесу (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 55, арк. 36–38; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096, арк. 18).

Отже, науково-дослідна творчість студентів з більш-менш якісним результатом могла існувати тільки поза навчальним процесом. Організаційне оформлення такої діяльності було представлене різноманітними за тематикою гуртками студентського наукового товариства (СНТ) (ДАДО, ф. Р-424, оп. 11, спр. 65, арк. 2; Оп. 10, спр. 36, арк. 20, 36; Оп. 13, спр. 179, арк. 6). Вони беруть свій початок разом із заснуванням Радянської вищої освіти в 1920-х рр. Однак потреба в стимулюванні їхнього розвитку постала перед керівництвом вищої школи наприкінці 1950-х рр.

В 1957 р. головною проблемою СНТ була відсутність масовості. Значним досягненням вважалося те, що кожний п'ятий студент був членом наукового товариства. Керівництво вишів пояснювало таку ситуацію слабкою популяризацією, оскільки це робилось тільки на щорічній конференції, та не практикувались систематичні виступи його членів перед студентами (Ф. Р-424, оп. 10, спр. 36, арк. 21, 36).

Підтвердженням зацікавленості керівництва ВНЗ у розвитку науки, в 1955-х – 1985-х рр. може бути швидке кількісне зростання членів СНТ. У країні з тотальним контролем усіх без винятку сфер життя

та діяльності людини цей розвиток міг існувати лише в тому випадку, якщо був потрібний державі. Наприклад, у Донецькому політехнічному інституті (1967 р.) у групах із 20 студентів 13 були членами СНТ, це означає, що більш ніж кожен другий студент займався наукою (ДАДО, ф. Р-424, оп. 11, спр. 42, арк. 7–8). Протягом 1968 р. у згаданому вищій кількості молодих науковців зростає ще на 140 осіб (ДАДО, ф. Р-424, оп. 13, спр. 59, арк. 3). Кількість членів наукового товариства Донецької області у 1969–1970 навчальному році складала лише 23% від студентів денної форми навчання, а в 1970–1971 навчальному році – близько 84% (ДАДО, ф. Р-424, оп. 13, спр. 179, арк. 6; Оп. 14, спр. 35, арк. 5.). У Ворошиловградському машинобудівному інституті відсоток студентів денної форми навчання, що брали участь у науково-дослідній роботі, виглядав так: у 1976 р. – 59%, в 1977 р. – 75%, в 1978–1980 р. – 100%. Подібна ситуація була характерною для всіх навчальних закладів Луганської області (ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 3, 69, 93, 110, 127).

З метою стимулювання росту кількості членів СНТ ректорати навчальних закладів Донбасу починають практикувати нагороду кращих студентів-відмінників, які брали участь у науковій роботі почесним дипломом активіста СНТ. Документ надавав переважаче право для вступу до аспірантури та при розподілі випускників – отримати призначення в дослідні центри чи лабораторії на заводах (ДАДО, ф. Р-424, оп. 15, спр. 5, арк. 64; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 4). Враховуючи те, що в Радянському Союзі з середини 1950-х рр. працівники сфери науки отримували заробітну платню вище середнього рівня, це була можливість не тільки продовжувати займатися улюбленою справою, а й дістати відносно високе матеріальне забезпечення.

Важливим є вивчення розподілу СНТ за тематикою. У вишах Донбасу майже кожна фахова спеціальність мала свій гурток СНТ. Однак, серед них найбільшого розвитку та кількості членів здобув напрямок технічних наук. Навіть у положенні про вищі навчальні заклади СРСР (від 21 березня 1961 р.) зазначалось, що одним з головних завдань є підготовка спеціалістів, здатних не тільки повністю використовувати сучасну техніку, а й створювати техніку майбутнього (О коммунистическом..., 1964, с. 290). У роботі таких гуртків акцент надавався застосуванню результатів їхньої праці в промисловості. На практиці це виявлялось у створенні в низці вишів Донбасу студентських проектно-конструкторських бюро (СКБ), як частини СНТ (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 36, арк. 20; Спр. 55, арк. 37; Оп. 13, спр. 179, арк. 7; Оп. 37, спр. 59, арк. 12).

Відсоток студентів денної форми навчання, які були членами проектно-конструкторських бюро у ВНЗ Донбасу на початку трьох десятиліть, що розглянуто в статті, наведено в таблиці 1 (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 55, арк. 37; Оп. 13, спр. 179, арк. 7; Ф. Р-1087, оп. 2, спр. 862,

арк. 14; Ф. Р-4249, оп. 6, спр. 5579, арк. 9; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 4; Спр. 1916, арк. 58).

Таблиця 1

Роки	1960 р.	1970 р.	1980 р.
Відсоток членів СКБ від кількості студентів денної форми навчання	1,6	8,9	27,7

З таблиці ми можемо побачити, що до початку 1960-х рр. кількість студентів, які працювали в СКБ, була дуже низькою, але на початку 1970-х рр. ситуація дещо змінюється. Однак, найбільшої кількості членів СКБ здобули саме впродовж 1970-х рр. На нашу думку, така ситуація пояснюється тим, що цей період співпадає в часі з піком світової науково-технічної революції. Конкуренція з Західним світом, що інтенсивно розвивався, штовхала керівників радянських міністерств, пов'язаних з наукою та освітою, посилити темпи напрацювання знань у технічній галузі.

Важливим є вивчення економічного ефекту від розробок та проектів СКБ. Наприклад, обсяг робіт СКБ на рік Луганського машинобудівного інституту у середині 1970-х – 1980-х рр. вимірювався сумою від 7 до 122 тис. крб. (ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк 4). Тільки від одного проекту студентів Жулід В., Шмигалевої Л., Нетеги А., Кузьмич А., та Старченко В., „Розробка вибуховобезпечних асинхронних двигунів для вугільної промисловості” цього вишу економічний ефект у 1980 р склав біля 12 тис. крб. Проект студента Донецького політехнічного інституту Смирнова Є. „Дослідження силових умов прокатки в Черновій клітці 2000 Донецького металургійного заводу з метою раціональної завантаження привода клітці” в 1983 р. – 115 тис. крб. Виходячи з того, що студенти за свою роботу отримували мінімальну грошову винагороду, слід зауважити, що СКБ заощаджували державі значні кошти (ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096, арк. 11; ДАДО, ф. Р-424, оп. 37, спр. 59, арк. 12).

Крім упровадження у виробництво, результати наукової праці студентів публікувалися в наукових працях інститутів та університетів, оформлювалися як доповіді на конференціях, конкурсні роботи. Апробація результатів наукової праці за фахом, що здобував студент, проходила, зазвичай, в межах щорічних конференцій СНТ та конкурсу робіт з природничих, технічних та гуманітарних наук. Винятком можна назвати хіба що педагогічні інститути, де періодично проводились педагогічні читання (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 55, арк. 37; Спр. 36, арк. 9, 10; Оп. 13, спр. 100, арк. 3; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 3, 99).

Виділити серед фахових можна конференції технічного напрямку, що проводились значно частіше. Так, у 1960 р. Донецьким політехнічним інститутом було проведено 17-у студентську науково-технічну конференцію, під час якої було заслухано 139 доповідей, всього в ній взяло участь 938 осіб. У 1969 р. у вишах Донбасу було організовано подібні конференції, в яких взяли участь 25% студентів. У 1975 р. проходив „Тиждень науки і технічної творчості”, в межах якого було організовано наукову конференцію. Луганський машинобудівний інститут провів у 1980 р. студентську науково-технічну конференцію, присвячену 110 річниці з дня народження В.І. Леніна, де було прочитано 1541 доповідей (ДАДО, ф. Р-326, оп. 114, спр. 185, арк. 11; Ф. Р-424, оп. 37, спр. 59, арк. 36; Оп. 14, спр. 35, арк. 5; Оп. 13, спр. 179, арк. 6; Оп. 15, спр. 5, арк. 5, 6; Оп. 10, спр. 36, арк. 9, 10, 20, 21, 36; Спр. 55, арк. 37; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 28, 29, 80).

Загалом гуртки СНТ технічного спрямування повинні були допомогти виконувати функцію модернізації виробництва. За умов планової економіки в радянській промисловості був відсутній природний стимул розвитку – конкуренція. Розв'язати цю проблему керівництво держави спробувало штучним шляхом, залучивши населення до новаторства у виробництві. Технічні гуртки займалися цією справою більш кваліфіковано, тому грали більш помітну роль у фаховій студентській науковій творчості (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 36, арк. 20; Оп. 13, спр. 179, арк. 7; Оп. 37, спр. 59, арк. 12).

Протягом періоду, що досліджується, учні вищої школи найчастіше залучались до роботи в сфері суспільних наук. Не останню роль у цьому процесі відіграла постанова центрального комітету КПРС від 14 серпня 1967 р., де зазначалося, що національно-визвольний рух народів, науково-технічна революція, гостра ідеологічна боротьба та інші процеси світового розвитку потребують теоретичного узагальнення з позицій марксизму-ленінізму. В цих умовах ще більше підвищується роль суспільних наук. Перш за все, це – філософія, політекономія, історія КПРС та науковий комунізм. Студенти, які займалися в гуртках наукового товариства за даним профілем становили наприкінці 1960-х рр. більше третини всіх членів СНТ (Об идеологической..., 1983, с. 389; ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 36, арк. 10; Оп. 11, спр. 42, арк. 3; Оп. 13, спр. 59, арк. 3).

Зважаючи на те, що гуртки СНТ за суспільною тематикою, були чисельнішими, результату вони видавали значно більше. У всіх вишах Донбасу щорічно відбувалися декілька студентських науково-теоретичних конференцій, що були присвячені питанням марксистсько-ленінської теорії. Регулярно проходили конференції з проблем суспільних наук. Особливо ця робота активізувалась напередодні соціалістичних ювілеїв та свят (ДАДО, ф. Р-424, оп. 10, спр. 55, арк. 37; Спр. 36, арк. 9, 10; Оп. 13, спр. 100, арк. 3; Ф. Р-326, оп. 15, спр. 1134, арк. 33; Вища школа..., 1968, с. 95).

Кількість виступів та конференцій за суспільною тематикою переважала в багато разів будь-який інший напрямок наукової діяльності студентів. Наприклад, більшість інтернаціональних студентських конференцій проходило за суспільною тематикою. У Луганському машинобудівному інституті в 1980 р. було проведено 5 студентських конференцій, з яких 4 – за суспільними науками і тільки 1 – за фахом інституту. На обласних студентських конференціях основна маса робіт, зазвичай, була присвячена задачам, спрямованим на виконання рішень з'їздів КПРС, життю та діяльності В. І. Леніна, історії ВЛКСМ і міжнародного молодіжного руху, критиці буржуазних фальсифікацій марксизму-ленінізму (ДАДО, ф. Р-424, оп. 35, спр. 16, арк. 4, 9; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 28). Подібна ситуація була і з конкурсом наукових робіт студентів. Кожного року проводився загальний конкурс з усіх спеціальностей, що здобували студенти, і окремо за суспільними науками. Крім того, керівництво навчальних закладів забезпечувало більшу кількість робіт саме за суспільними науками, а з 1978 р. домоглося майже стовідсоткової участі студентів Донбасу в першому етапі конкурсу (ДАДО, ф. Р-424, оп. 13, спр. 59, арк. 3; Оп. 27, спр. 76, арк. 1; Оп. 35, спр. 16, арк. 8; ДАЛО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096. Арк. 3;).

Пояснити більшу зацікавленість суспільними науками можна було б їх доступністю, оскільки студент будь-якої спеціальності навчання міг займатися в науковому товаристві за цим напрямком. Проте, документи свідчать, що партійні структури, відповідальні за вищу освіту, надавали перевагу розвитку гурткам, саме цієї галузі знань. У звітній документації навчальних закладів Донбасу подавали загальну кількість, або темпи збільшення членів СНТ, та окремо гуртків, що займаються суспільними науками (ДАДО, ф. Р-424, оп. 11, спр. 42, арк. 3; Оп. 10, спр. 36, арк. 10; Оп. 13, спр. 59, арк. 3; Спр. 179, арк. 6).

Надаючи перевагу окремій галузі знань, Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти СРСР виконувало декілька завдань. Це був чудовий засіб самоідеологізації студентів. Результати досліджень допомагали керівництву СРСР у розробці та доведенні ідеологічних штампів, у критиці „буржуазного” суспільства (ДАДО, ф. Р-424, оп. 35, спр. 16, арк. 9). Однак, все це, в тій чи іншій мірі, сприяло вирішенню головної задачі – формуванню із студентів не тільки високоякісних спеціалістів, а ще й організаторів та вихователів трудового колективу. Ідеологічно вихований керівник промисловості, сільського господарства різного рангу мав можливість спрямовувати пошуки істини подекуди малоосвічених робітників та колгоспників у „необхідне” русло (ДАЛО, ф. Р-5, оп. 5, спр. 3, арк. 16; ДАДО, ф. Р-424, оп. 35, спр. 5, арк. 1).

Показовим є той факт, що незважаючи на значно меншу кількість членів та можливостей апробації результатів, серйозного успіху досягали студенти, які займалися наукою за фахом. У першу чергу, це стосується технічного напрямку, адже його, хоч і в меншій мірі, але

підтримувало керівництво вишів. Наприклад, у 1970 р. студентка Донецького політехнічного інституту Протопопова П. за роботу „Індивідуальний пиловий захист органів дихання шахтарів” була удостоєна премії ЛКСМ України (ДАДО, ф. Р-424, оп. 13, спр. 179, арк. 6, 7). У 1980 р. за експонати, що демонструвалися в 1979 р. на республіканській виставці в м. Харкові, були премійовані студенти Васькова В., Бондар П., Курницька О., Бродина А., Малиновська Н., Солодун А., Кузьмін Л., Грищенко І., Бранспиз Ю., Баландин В., Захарченко А. Ворошиловградського машинобудівного інституту. В 1983 р. робота студента Тимошенко В. була також удостоєна премії ЛКСМ України (ДАДО, ф. Р-759, оп. 2. Спр. 2096, арк. 27; ДАДО, ф. Р-424, оп. 37, спр. 59, арк. 12).

Пояснюється це тим, що робота в технічній галузі потребує більшого об'єму знань та вмінь, якими далеко не кожен студент розпоряджався. Це означає, що в гуртках за напрямком технічних наук переважно працювала дійсно талановита молодь. В свою чергу, робота в суспільній галузі надавала можливість виділитись на партійному поприщі, а це був чудовий старт політичної кар'єри. Отже, в кінці 1950-х на початку 1960-х рр. наукове дослідження в основному перестає бути самоціллю роботи в гуртках СНТ за напрямом суспільних наук, а високі показники кількісного зростання їхніх членів починають супроводжуватися зниженням якості студентського наукового продукту.

Звісно, існували й винятки – майбутні спеціалісти, які серйозно і клопітливо займалися у галузі суспільних наук. Наприклад, такі як студентка Гришкова Г., що за роботу „Удосконалення управління соціально-економічним розвитком колективу вугільної шахти (на прикладі шахти ім. М.І. Калініна)” була нагороджена медаллю академії наук УРСР (ДАДО, ф. Р-424, оп. 37, спр. 59, арк. 12).

Таким чином, політичні чинники штовхали партійну номенклатуру СРСР залучити студентську молодь до науково-дослідної творчості. Необхідність ідеологічного виховання населення країни та осмислення з позицій марксизму-ленінізму зовнішньо- та внутрішньополітичного процесу вимагало постійного вдосконалення знань у галузі суспільних наук. Відповідно найбільшого кількісного розповсюдження здобули гуртки студентського наукового товариства, що працювали в зазначеній сфері. „Гонка озброєнь” вимагала вдосконалення науково-технічної бази країни, це стало причиною стимулювання студентської технічної творчості. З фахових гуртків СНТ вигідно вирізнялись технічні, в них і студенти були мотивовані на якісну наукову роботу, і ректорати навчальних закладів мали завдання розвивати цю галузь знань. У майбутньому цікавим є простежити залежність удосконалення наукової та політичної еліти суспільства від кількісно-якісних показників розвитку студентської науково-дослідної діяльності.

Список використаної літератури

- 1. Пашиніна Т. С.** Молодіжний рух в Україні в II половині 50-х – 80-х рр. XX ст. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2004. 223 с. **2. Ковалюк Р. Т.** Український студентський рух на західних землях. XIX–XX ст. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2001. 420 с. **3. Сергійчук О. М.** Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя в 1953–1964 рр. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2002. 229 с. **4. Вища школа Української РСР (1917–1967 рр.)** / відп. ред. В. І. Пітов. К. : Видавництво Київського університету, 1968. Ч. 2. 396 с. **5. Чиж А. Н.** Внеучебная деятельность студентов в теории и истории высшего педагогического образования (1960–1980-е годы) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Москов. пед. гос. ун-т. М., 1999. 32 с. **6. Баран В. К.,** Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980 р.р.). К. : Альтернатива, 1999. 404 с. **7. Баран В. К.** Україна 1950–1960-х рр. : еволюція тоталітарної системи. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 1996. 447 с. **8. Ковпак Л. В.** Соціально-побутові умови життя населення України в другій половині XX ст. (1945–2000 рр.). К. : Інститут історії України НАН, 2003. 250 с. **9. Литвин В. М.** Історія України. Новітній час (1914–2004). К. : „Альтернатива”, 2005. Т. 3. Кн. 2. 639 с. **10. Державний архів** Донецької області. (далі – ДАДО), ф. Р-424. Оп. 10. Спр. 55. Арк. 36, 37, 38. **11. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 15. Спр. 5. Арк. 4, 5, 6, 64. **12. Державний архів** Луганської області (далі – ДАЛО). Ф. Р-759. Оп. 2. Спр. 2096. Арк. 3, 4, 11, 18, 27, 28, 29, 80, 99. **13. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 11. Спр. 65. Арк. 2. **14. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 10. Спр. 36. Арк. 9, 10, 20, 21, 36. **15. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 13. Спр. 179. Арк. 6, 7. **16. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 11. Спр. 42. Арк. 3, 7, 8. **17. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 13. Спр. 59. Арк. 3. **18. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 14. Спр. 35. Арк. 5. **19. О коммунистическом воспитании и укреплении связи школы с жизнью.** Сб. док. / сост. М. М. Дейнеко. М. : „Просвещение”, 1964. 480 с. **20. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 37. Спр. 59. Арк. 12. **21. ДАДО.** Ф. Р-1087. Оп. 2. Спр. 862. Арк. 14. **22. ДАДО.** Ф. Р-4249. Оп. 6. Спр. 5579. Арк. 9. **23. ДАЛО.** Ф. Р-759. Оп. 2. Спр. 1916. Арк. 58. **24. ДАДО.** Ф. Р-326. Оп. 114. Спр. 185. Арк. 11. **25. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 13. Спр. 100. Арк. 3. **26. Об идеологической работе КПСС.** Сб. док. / ред. Н. Б. Чунакова. 2-е изд., доп. М. : Политиздат, 1983. 544 с. **27. ДАДО.** Ф. Р-326. Оп. 15. Спр. 1134. Арк. 33. **28. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 35. Спр. 16. Арк. 8, 9. **29. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 27. Спр. 76. Арк. 1, 4. **30. ДАЛО.** Ф. Р-5. Оп. 5. Спр. 3. Арк. 16. **31. ДАДО.** Ф. Р-424. Оп. 35. Спр. 5. Арк. 1.

References

- 1. Pashynina, T. S.** (2004). *Molodizhnyi rukh v Ukraini v II polovyni 50-kh – 80-kh rr. XX st.* [Youth movement in Ukraine in the second half of the 50's and 80's. XX centuries] (Candidate's thesis). National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv [in Ukrainian].
- 2. Kovaliuk, R. T.** (2001). *Ukrainskyi studentskyi rukh na zakhidnykh zemliakh. XIX–XX st.* [Ukrainian student movement on the western lands. XIX-XX centuries]. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU [in Ukrainian].
- 3. Serhiichuk, O. M.** (2002). *Vyshcha shkola Ukrainy v umovakh liberalizatsii suspilnoho zhyttia v 1953–1964 rr.* [Higher school of Ukraine in the conditions of liberalization of social life in 1953-1964] (Candidate's thesis). Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
- 4. Pitov, V. I.** (Ed.). (1968). *Vyshcha shkola Ukrainskoi RSR (1917–1967 rr.)* [High School of the Ukrainian SSR (1917–1967)]. Vol. 2. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu [in Ukrainian].
- 5. Chyzh, A. N.** (1999). *Vneuchebnaia deiatelnost studentov v teoryi y ystoriyi vyssheho pedahohycheskoho obrazovanyia (1960–1980-e hody)* [Extracurricular activities of students in the theory and history of higher pedagogical education (1960-1980s)]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Moscow Pedagogical State Institute, Moscow [in Russian].
- 6. Baran, V. K.,** Danylenko V. M. (1999). *Ukraina v umovakh systemnoi kryzy (1946–1980 r.r.)* [Ukraine in the conditions of the systemic crisis (1946–1980)]. Kyiv : Alternatyva [in Ukrainian].
- 7. Baran, V. K.** (1996). *Ukraina 1950–1960-kh rr.: evoliutsiia totalitarnoi systemy* [Ukraine 1950–1960's: evolution of the totalitarian system]. Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU [in Ukrainian].
- 8. Kovpak, L. V.** (2003). *Sotsialno-pobutovi umovy zhyttia naseleattia Ukrainy v druhii polovyni XX st. (1945–2000 rr.)* [Social and living conditions of life of the population of Ukraine in the second half of the twentieth century. (1945–2000)]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN [in Ukrainian].
- 9. Lytvyn, V. M.** (2005). *Istoriia Ukrainy. Novitnii chas (1914–2004)* [History of Ukraine. Newest Time (1914-2004)]. Vol. 3. Book. 2. Kyiv: „Alternatyva” [in Ukrainian].
- 10. State** Archives of Donetsk Region (DADO). Fund R-424. Inventory 10. File 55. Fol. 36, 37, 38) [in Russian].
- 11. DADO.** Fund R-424. Inventory 15. File 5. Fol. 4, 5, 6, 64 [in Russian].
- 12. State** Archives of Luhansk Region (DALO). Fund R-759. Inventory 2. File 2096. Fol. 3, 4, 11, 18, 27, 28, 29, 80, 99 [in Russian].
- 13. DADO.** Fund R-424. Inventory 11. File 65. Fol. 2 [in Russian].
- 14. DADO.** Fund R-424. Inventory 10. File 36. Fol. 9, 10, 20, 21, 36 [in Russian].
- 15. DADO.** Fund R-424. Inventory 13. File 179. Fol. 6, 7 [in Russian].
- 16. DADO.** Fund R-424. Inventory 11. File 42. Fol. 3, 7, 8 [in Russian].
- 17. DADO.** Fund R-424. Inventory 13. File 59. Fol. 3 [in Russian].
- 18. DADO.** Fund R-424. Inventory 14. File 35. Fol. 5 [in Russian].
- 19. Deineko M. M.** (Ed.) (1964). *O kommunystycheskom vospytanyy y ukreplenyy svyazy shkoly s zhyzniiu* [On the communist education and strengthening the connection of school with life]. Moskow: „Prosveshchenye” [in Russian].
- 20. DADO.** Fund R-424.

Inventory 37. File 59. Fol. 12 [in Russian]. **21. DADO.** Fund R-1087. Inventory 2. File 862. Fol. 14 [in Russian]. **22. DADO.** Fund R-4249. Inventory 6. File 5579. Fol. 9 [in Russian]. **23. DALO.** Fund R-759. Inventory 2. File 1916. Fol. 58 [in Russian]. **24. DADO.** Fund R-326. Inventory 114. File 185. Fol. 11 [in Russian]. **25. DADO.** Fund R-424. Inventory 13. File 100. Fol. 3 [in Russian]. **26. Chunakov N. B.** (Ed.) (1983). *Ob ydeolohycheskoï rabote KPSS [On the ideological work of the CPSU]*. Moskow: Polytyzdat [in Russian]. **27. DADO.** Fund R-326. Inventory 15. File 1134. Fol. 33 [in Russian]. **28. DADO.** Fund R-424. Inventory 35. File 16. Fol. 8, 9 [in Russian]. **29. DADO.** Fund R-424. Inventory 27. File 76. Fol. 1, 4 [in Russian]. **30. DALO.** Fund R-5. Inventory 5. File 3. Fol. 16 [in Russian]. **31. DADO.** Fund R-424. Inventory 35. File 5. Fol. 1 [in Russian].

Бадер А. В. Політичні чинники у залученні студентської молоді Донбасу до науково-дослідної діяльності (1955–1985 рр.)

Проаналізовано зовнішньополітичні та внутрішньополітичні чинники в СРСР, що впливали на залучення студентської молоді Донбасу до науково-дослідної діяльності. Актуальність теми обумовлена тим, що у середині 1950-х – середині 1980-х рр. – це період коли в США, Японії, пізніше в країнах Західної Європи починають закладатись основи інформаційного суспільства. Зазначений процес базувався на переорієнтації основних галузей промисловості на розробку наукоємних технологій. Якщо на Заході зазначений процес розпочався знизу, то в СРСР його намагались запустити з гори, політизувавши науково-дослідну роботу та залучивши до неї більшу кількість осіб. Отже, перед вищими навчальними закладами СРСР постало складне завдання: не тільки надавати студентам знання, але й прищеплювати навички наукової творчості. Донбас у наведений період являв собою індустріально розвинений регіон Радянського Союзу з високою концентрацією населення. Велика кількість підприємств, перш за все, важкої промисловості сприяла заснуванню тут багатьох технічних інститутів, а висока щільність населення – розвиток мережі гуманітарних вишів.

Встановлено, що найбільшої масовості досягли гуртки студентського наукового товариства, які працювали в галузі суспільних наук. Результати роботи зазначених товариств використовувались для ідеологічного виховання населення країни. Виявлено, що розповсюдженими були технічні гуртки СНТ. Доведено, що залученням студентської молоді до технічної творчості партійні структури Радянського Союзу намагались підвищити конкурентноздатність держави у воєнно-політичному протистоянні із Заходом.

Ключові слова: політичний процес у СРСР, залучення студентської молоді до наукової діяльності, студентство Донбасу.

Бадер А. В. Политические факторы в привлечении студенческой молодёжи Донбасса к научно-исследовательской деятельности (1955–1985 гг.).

Проанализировано внешнеполитические и внутривнутриполитические факторы в СРСР, которые влияли на привлечение студенческой молодёжи Донбасса к научно-исследовательской деятельности. Актуальность статьи объясняется тем, что середина 1950-х – середина 1980-х гг. – это период, когда в США, Японии, позже в странах Западной Европы начинают закладываться основы информационного общества. Указанный процесс базировался на переориентации основных отраслей промышленности на разработку наукоемких технологий. Если на Западе указанный процесс начался снизу, то в СССР его пытались запустить сверху, политизувавшы научно-исследовательскую работу и привлекая к ней большее количество людей. Перед высшими учебными заведениями СССР встала сложная задача: не только предоставлять студентам знания, но и прививать навыки научного творчества. Донбасс в приведенный период представлял собой индустриально развитый регион Советского Союза с высокой концентрацией населения. Большое количество предприятий, прежде всего, тяжелой промышленности способствовала основанию здесь многих технических институтов, а высокая плотность населения – развитию сети гуманитарных вузов.

Установлено, что наибольшей массовости достигли кружки студенческого научного общества, которые работали в отрасли общественных наук. Результаты работы указанных обществ использовались для идеологического воспитания населения государства. Выявлено, что распространенным были технические кружки СНО. Доказано, что привлечением студенческой молодёжи к техническому творчеству партийные структуры Советского Союза старались повысить конкурентоспособность государства в военно-политическом противостоянии с Западом.

Ключевые слова: политический процесс в СССР, привлечение студенческой молодёжи к научной деятельности, студенчество Донбасса.

Bader A. V. The Politic Factors Involving Donbas Students Youth to Scientific and Research Work (1955–1985).

The foreign policy and internal policy factors in USSA, which influence for involving Donbas students youth in scientific and research work were analyzed.

Topicality of the article is explained by the fact that in the mid-1950s – the mid-1980s this is a period when the frames of the information society are laid in the USA, Japan and later in the Western Europe countries. The process was based on the refocusing from main industries to the development of high technology. If in the

West this process started from below but in the USSR it was launched from above, politicizing research work and attracting more people to it. Higher educational establishments from the USSR have faced with difficult task not only educate, but also inculcate the skills of scientific creativity. In this period Donbass was an industrially developed region of the Soviet Union with a high concentration of population. Mass of enterprises, first of all, heavy industry contributed to the founding of many technical institutes here and high population density contributed to the development of a network of humanitarian universities.

It was found, that students' scientific companies, which have worked in the sector of social sciences, were most popular. The work results of such companies used for ideological education of state population. It was found, that the most popular were technical clubs SSC. It was proved, that USSA tried to rise the state competitiveness in military and politic competition with West, involving the students youth to technical creation

Key words: political process in the USSA, involving students' youth to scientific and research work, Donbas students.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2019 р.

Прийнято до друку 25.05.2019 р.

Рецензент – д.і.н., проф. Набока О. В.